

Stephostethus alternans: een recent in Nederland opgedoken doodhoutkever (Coleoptera: Latridiidae)

Jan Burgers

TREFWOORDEN

Inventarisatie, kevervallen, schimmelkever, oerbos relict-soort

Entomologische Berichten 79 (3): 102-105

De schimmelkever *Stephostethus alternans* is in 2013 voor het eerst in ons lang aangetroffen in Zuid-Limburg. Vervolgens zijn er in de periode 2015-2018 met behulp van verschillende vallen negen exemplaren gevangen in oude loofbossen op landgoed de Velhorst in het noordwesten van de Achterhoek. In 2018 was er een vondst in een azijnzuurval op de Veluwezoom. In dit artikel wordt ingegaan op de herkenning en biologie van de soort.

Inleiding

De eerste vondst van *Stephostethus alternans* (Mannerheim) in ons land is gedaan door Gert van Ee. Hij ving de soort achter schors van dode liggende bomen in een bos met beuken (*Fagus sylvatica*) te Houthem in Zuid-Limburg op 10 mei 2013 (Gert van Ee & Oscar Vorst schriftelijke mededeling).

Tijdens mijn langlopende onderzoek naar doodhoutkevers in oude loofbossen op landgoed de Velhorst (gemeente Lochem) werden in de periode 2015-2018 negen exemplaren van deze soort gevangen. De kevers werden bijna altijd als enkeling gevangen, slecht eenmaal werden er twee exemplaren in een raamval aangetroffen. In het onderzoek naar de doodhoutkeverfauna op het landgoed werden drie oude loofbossen bemonsterd. Een eeuwenoud beukenbos (het Wittenbergsveen) gelegen midden in een gemengd bos met eiken (*Quercus*), berken (*Betula*) en grove dennen (*Pinus sylvestris*). Het beukenbos is aangelegd tijdens de ontginning van de heidevelden na de verdeling van de Marke Klein Dochteren in 1837 door de toenmalige eigenaar van het landgoed. Een tweede bos betreft een eeuwenoud eiken-beuken parkbos (het Boombosch) aangelegd in 1741 nabij het landhuis bij de Berkel. Het derde onderzoekgebied is een oud gemengd loofbos (de Kinderkamer) deels gelegen op een verhoging in het landschap en deels op rabatten. Alle kevers werden met vallen gevangen. In het Wittenbergsveen waren er vangsten met een vangconstructie om een stervende beuk op 23 april 2015 (figuur 1a) en in een azijnzuurval aan een ingescheurde nog levende beuk op 19 mei 2016 (figuur 1b). In het Boombos werden vier exemplaren met raamvallen bij een hoop dode takken verzameld op 16 mei 2016, 29 mei 2017, 17 april 2018 en 3 mei 2018 (figuur 2a). Twee exemplaren werden gelijktijdig gevangen in raamvallen in de Kinderkamer bij een dode zomereik op 13 april 2018 (figuur 2b).

Ten slotte werd één exemplaar van *S. alternans* gevangen in een azijnzuurval (met verschillende andere lokstoffen voor doodhoutkevers) op de Veluwezoom in het Rozendaalse Bos, met vangperiode van de laatste drie weken van mei 2018 (Heijerman & Noordijk 2019). Het bos was hier niet al te oud en er groeide met name ruwe berk (*Betula pendula*), zomereik (*Quercus robur*) en grove den. Aangezien op deze plek twaalf vallen gedurende vijf maanden hingen en er slechts één exem-

plaar van *S. alternans* is gevangen, is het niet uit te sluiten dat het gevangen exemplaar niet van de bemonsterde locatie komt, maar van een andere plek in het bos.

Herkenning

Stephostethus alternans is 2,4-2,8 mm lang en behoort tot de familie Latridiidae (schimmelkevers) die in ons land twee subfamilies kent en twaalf genera. Het geslacht *Stephostethus* telt wereldwijd 38 soorten, met in Europa twaalf in Nederland vier. *Stephostethus alternans* behoort tot de subfamilie Latridiinae en verschilt van de overige soorten binnen deze groep door onder andere het min of meer vierhoekige pronotum, voorzien van twee lengtekielen en uitstekende voorhoeken. Ook de dekschilden zijn voorzien van verhoogde kiel (figuur 3). Binnen het genus is het in ons land de enige soort met twee verdikte antenne-eindleden in plaats van drie. Van de vier in ons land gevonden soorten van het geslacht, is alleen *S. lardarius* uit alle provincies bekend (Vorst 2010). De overige drie zijn in elk geval ná 1966 in veel minder gebieden aangetroffen. De seksen van *S. alternans* kunnen van elkaar onderscheiden worden door kleine tandjes aan de binnenzijde van de protibiae en de iets gekromde mesotibiae bij de mannetjes.

Biologie en verspreiding

Volgens Rücker (2018), die meer dan veertig jaar onderzoek deed aan Latridiidae, is het een 'oerbosrelictsoort' die in oorspronkelijke beuken- en eikenbossen voorkomt. Ze komt in geheel Europa voor (Johnson 2007), maar is overal vrij zeldzaam. De soort staat ook op de door Müller et al. (2005) vervaardigde lijst van 'oerbosrelictsoorten'. Op deze lijst staan 115 soorten die voldoen aan diverse criteria, zoals ongestoorde continuïteit van de ouderdom- en verval fase van grote bomen en hoge kwaliteit en kwantiteit van het dode hout. *Stephostethus alternans* wordt vaak samen met *Enicmus*-soorten aangetroffen op bemoste dode takken met boomzwammen en onder de schimmelige schors van beuk en eik (Rücker 2018). Köhler (2000) ontdekte de soort als nieuw voor het Duitse Rijnland in het Hinkesforst Düsseldorf, en in 1991 in een val te Duisburg en ving ze daar in

1. Vallen waarin *Stephostethus alternans* is gevangen in het Wittenbergsveen, landgoed de Velhorst bij Almen. (a) Eclectorval zonder lokstoffen om een oude stervende beuk. (b) Azijnzuurval aan een oude stervende beuk. Foto's: Jan Burgers

1. Traps in which *Stephostethus alternans* was collected in Wittenbergsveen, estate the Velhorst (province of Gelderland). (a) Eclector trap without lures around an ancient dying beech. (b) Trap with an acetic acid solution on a dying beech tree.

2. Raamvallen waarmee *Stephostethus alternans* is verzameld. (a) Bij een takkenhoop, Boombosch, landgoed de Velhorst. (b) Bij een omgevalen dode eik, Kinderkamer, landgoed de Velhorst. Foto's: Jan Burgers

2. Window traps in which *Stephostethus alternans* was collected. (a) Near a pile of branches, Boombosch, estate the Velhorst. (b) Near a fallen dead oak, Kinderkamer, estate the Velhorst.

3. *Stephostethus alternans*, Rozendaalse Bos (Gelderland), exemplaar uit een azijnzuurval, v.2018. Foto: Theodoor Heijerman
3. *Stephostethus alternans*, Rozendaalse Bos (province of Gelderland), specimen from trap baited with acetic acid, v.2018.

1996 opnieuw door het afkloppen van dode takken. Hij schrijft dat het een soort is die voorkomt in het midden en zuiden van Europa in voornamelijk beukenbossen, levend op verschimmelde schors van dode takken. Volgens hem komt *A. alternans* vanaf de Alpen noordwaarts steeds schaarser voor en is het een soort van koelere middelgebergten. De dichtstbijzijnde vangplek in het buitenland is waarschijnlijk de Geldenberg in het Reichswald bij Kleve in Duitsland waar Köhler (1995) de soort regelmatig ving, maar nooit in grote aantallen (1-4 stuks). Hoewel Lückner (2018) het voorkomen in België noemt, staat de soort niet vermeld op de Belgische Soortenlijst (www.species.be), geraadpleegd 11 november 2018).

Discussie

In de Catalogus van de Nederlandse kevers (Vorst 2010) worden dertien oerbosrelictsoorten genoemd die op de lijst van Müller *et al.* voorkomen. Van deze soorten waren er reeds vijf op de lijst van verdwenen Nederlandse soorten geplaatst (Vorst 2010). Die soorten zijn (met tussen haken het laatste jaar van waarneming): *Oxylaemus variolosus* (Dufour) (1917), *Teretrius fabrici* Mazur (1925), *Abraeus parvulus* Aubé (1956), *Teredus cylindricus* (Olivier) (1953) en *Osmoderma eremita* (Scopoli) (1946). Twee andere soorten, *Elater ferrugineus* Linnaeus en *Synchita separanda* Reitter, kwamen respectievelijk in 2000 en 1969 nog voor in het zuiden van ons land, elk in één provincie. De laatste jaren zijn er echter ook soorten in ons land gevonden of herontdekt die eveneens op de Duitse oerbosrelictlijst staan: *Batrissodes buqueti*

(Aubé) (Vorst 1995), *Pediacus dermestoides* (Fabricius) (Jansen & Van de Sande 2008) en *Allecula rhenana* Bach (Heijerman 2017), *Corticeus fasciatus* (Fabricius) (Burgers 2018). Het is verheugend dat nu ook *S. alternans* aan dit rijtje toegevoegd kan worden, en zelfs tamelijk wijd verspreid in het oosten van Nederland lijkt voor te komen.

Natuurmonumenten, eigenaar van landgoed de Velhorst sinds 1972, heeft onlangs enkele bossen aangewezen waar de komende dertig jaar rust zal heersen. Er worden in deze gebieden geen bomen meer gekapt en al het dode hout zal blijven liggen. Tot deze gebieden behoren bovenstaande onderzochte oude bossen. Heel veel doodhoutorganismen zullen hiervan gaan profiteren en het is te hopen dat er door meerdere terreineigenaren en in veel bosgebieden dergelijke maatregelen genomen zullen worden.

Dankwoord

Gert van Ee dank ik zeer dat hij mij toestond zijn bijzondere vondst uit 2013 in dit artikel op te nemen. Ik dank Theodoor Heijerman voor het maken van de habitusfoto, zijn belangstelling voor het doodhoutkeveronderzoek en het meedenken bij het construeren van allerlei valtypen. Natuurmonumenten dank ik voor de vergunning om bij nacht en ontij in de bossen op de Velhorst onderzoek te mogen doen en bovenal voor het meedenken hoe natuurlijke bossen er eigenlijk behoren uit te zien.

Literatuur

- Burgers J 2018. *Corticus fasciatus* (Coleoptera: Tenebrionidae), een nieuwe doodhoutkever voor de Nederlandse fauna. Entomologische Berichten 78 (3): 88-90.
- Heijerman Th 2017. *Allecula rhenana*, een nieuwe zwartlijf voor Nederland (Coleoptera: Tenebrionidae). Entomologische Berichten 77: 268-269.
- Heijerman Th & Noordijk J 2019. Op zoek naar efficiënte vangmethoden voor het monitoren van houtgerelateerde kevers. EIS Kenniscentrum Insecten.
- Jansen RP & Van de Sande JCPM 2008. Het genus *Pediacus* in Nederland (Coleoptera: Cucujidae). Entomologische Berichten 68: 17-20.
- Johnson C 2007. Family Latridiidae Erichson, 1842. In Catalogue of Palaearctic Coleoptera. Vol. 4 (Löbl I & Smetana A eds): 635-648. Apollo Books.
- Köhler F 1995. Neu Untersuchungen zur Totholz Käferfauna (Coleoptera) des Waldnaturschutzgebietes Geldenberg bei Kleve. Mitteilungen Arbeitsgemeinschaft Koleopterologen (Bonn) 12 (3-4): 71-111.
- Köhler F 2000. Totholzkäfer in Naturwaldzellen des nördlichen Rheinlands. LÖBF-Schriftenreihe 18.
- Müller J, Bussler H, Bense U, Brustel H, Flechtner G, Fowles A, Kahlen M, Möller G, Mühle H, Schmidl J & Zabransky P 2005. Urwald relict species - Saproxyllic beetles indicating structural qualities and habitat tradition. Waldoekologie online Heft 2: 106-113.
- Rücker WH 2018. *Latridiidae* und *Merophysiidae* der West-Paläarktis. Rücker Neuwied.
- Vorst O 1995. An annotated list of the Dutch Pselaphidae (Coleoptera). Entomologische Berichten 56: 104-106
- Vorst O (ed) 2010. Catalogus van de Nederlandse kevers (Coleoptera). Monografieën van de Nederlandse Entomologische Vereniging 11.

Geaccepteerd: 17 april 2019

Summary

***Stephostethus alternans*: a recent addition to the fauna of the Netherlands (Coleoptera: Latridiidae)**

Ten specimen of *Stephostethus alternans* have been collected in the Netherlands from 2013 onwards. The first one in 2013, in a beech wood near Houthem, in the most southern part of the province of Limburg in 2013 (legit Gert van Ee). Nine individuals were collected in traps in three old beech-oak woods at estate de Velhorst, province of Gelderland, in the period 2015-2018 (legit Jan Burgers). In 2018, one individual was caught in a trap in the south part of the Veluwe, province of Gelderland, (legit Theodoor Heijerman). *Stephostethus alternans* is considered a relict species of ancient beech-oak woods. Here it lives on fungi under the bark and on branches of dead wood. The species has been found all over Europe.

Jan Burgers

Hengelo, Gelderland
develhorst@planet.nl